
SİVİL İTAATSİZLĞİN FELSEFİ TEMELLERİ VE HUKUK DEVLETİ

*Yıldırım TORUN * Balıkesir Üniversitesi*

ÖZET

Bu makalede sivil itaatsizlik problemi üzerinde durulmuş ve John Rawls, Ronald Dworkin, Hannah Arendt ve Jürgen Habermas örneklerinden hareketle siyaset felsefesi tarihinde bu konuya ilişkin değerlendirmelere ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sivil İtaatsizlik, hukuk devleti

CIVIL DISOBEDIENCE

ABSTRACT

This essay, accentuates the problem of civil disobedience. On the basis of evaluations in the history of political philosophy it is tried to shed light on this issue with examples from John Rawls, Ronald Dworkin, Hannah Arendt and Jürgen Habermas.

Key Words: Civil disobedience, law state

I. SİVİL İTAATSİZLİK NEDİR?

Sivil itaatsizlik, tanım itibarıyla, şiddet içermeyen ya da içerse bile amaçla orantılı ve ölçülü bir şiddeti tercih eden, varolan herhangi bir hukuki yasayı ihlal eden, belirlediği amacın hukuk devleti idealine aykırı olmadığı ve gerçekleştiren kişinin, söz konusu eylemin sonuçlarını ve yaptırımlarını göze alarak katlandığı, bununla birlikte de hem kamuya açık bir şekilde hem de kamuya yönelik olarak gerçekleştirilen toplumsal ve siyasal boyutu olan bir olgudur.

* Yrd.Doç.Dr., Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat fakültesi Sosyoloji Bölümü.

Dolayısıyla sivil itaatsizlik, şiddet içermeme, kamuya açık olma, hukuk devleti idealine uygun olma, yasanın çiğnenmesinin sonuçlarına katlanma gibi öğeleri içerir.(Ökçesiz, 2001, s. 110) Yani sivil itaatsizlik, itaati reddeden bir eylem yoluyla siyasi otorite olarak devleti, adalete ve hukuk devleti idealine uymaya çağıran siyasal bir eylem olarak nitelendirilebilir. (Erdoğan, 2001, s. 300)

Yasaya aykırı olması, yasanın hukukla özdeş olduğunu iddia eden yasa=hukuk tezinin kabul edilmediğini gösterir. Ancak bu, yasaya aykırı olmayı değil, mevcut düzenin üst hukuk olarak doğal hukuk adına tekil bir pozitif hukuki kurala aykırılığı ifade eder. Bununla birlikte ister bireysel ister grup tarzında olsun bencil bir itaatsizlik eylemi, sivil itaatsizlik kategorisine girmez. Sivil itaatsizlik, genel anlamda şiddet içeriği taşımadığından ötürü, şiddet kullanan bir devlete karşı gerçekleştirilen yine şiddet içerikli bir eylem tarzı, sivil itaatsizlik değil, olsa olsa isyan, darbe ve ihtilal olabilir. Zira sivil itaatsizlik, tehdit etmeyi değil, uyarmayı hedefler. Çünkü o, vicdani ve derin bir inancın ifadesidir. Ayrıca herhangi bir eylem, sesini kamuya duyurmadıkça yani mesajını iletmedikçe, sivil itaatsizlik olarak kabul edilemez. Çünkü bir sivil itaatsizlik eyleminin ana hedefi, mevcut bir haksızlığı ya da ona ilişkin bir tartışmayı duyurmaktır. (Toku, 2004, s.60- 61)

Yukarıdaki tanım ve açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, sivil itaatsizlik, bir hukuk ihlalidir. Bununla birlikte hukuka aykırı olduğu söylenebilecek olan birçok itaatsizlik eylemi vardır ancak bunların hepsi yine yukarıda ifade edildiği gibi sivil itaatsizlik kategorisine girmez. Bu anlamda bu tür eylemleri analiz etmek gerekirse, genel olarak kamusal eylem ve de gösterileri üç grupta ele almak mümkündür. Bunlardan ilki, yasal olan protestolardır. Bu gösterilerin ayrıntı özelliği, gösteriyi yapanların barışçıl amaçlar taşımasıdır. Bu gösteriler, anayasal olarak tanınmış olan konuşma, toplanma hak ve özgürlüklerinin kullanımıdır. İkinci grup eylem tarzı olarak şiddet içerikli eylemler gösterilebilir. Düşünürlerin bir kısmı, bu tür eylemleri de sivil itaatsizlik eylemleri olarak görmesine rağmen, bunlar daha çok bir ayaklanma olarak değerlendirilmelidir. Zira yukarıda da ifade edildiği gibi, sivil itaatsizlik eyleminin temel motifi, şiddet içerikli olmamasıdır. Üçüncü ve son eylem tarzı ise, şiddeti reddeden ve barındırmayan ve adaletsiz olduğu düşünülen yasaya boyun eğmeyi reddetme tavrıyla belirginleşen eylemlerdir ki, sivil itaatsizlik, budur. (Macit, 2007, s. 135)

Eylem tarzı ve hedeflediği amaçlar göz önüne alındığında terörizmden, düşünsel çerçevesi bağlamında ele alındığında ise anarşizmden tamamen farklı olan "Sivil İtaatsizlik" tabirini, ilk kez 1849 yılında Amerika'da Henry David Thoreau (1817-1862) kullanmıştır. Meksika ile yapılan savaşın amacını, zenci köleliğini yeni bir bölgeye yaymak şeklinde nitelendiren Thoreau'nun; bu türden adaletsizliklerin uygulayıcısı olan bir hükümeti mali bakımdan

desteklememek için kelle vergisini ödemeyi reddetmesi üzerine hapse girme- si; onun "Sivil İtaatsizlik" isimli çalışmasını yazmasında bir dönemeç olmuş- tur. "En iyi yönetim, en az yönetendir" düsturuyla Thoreau, yönetimin zorba ve yetersiz bir yönetim sergilemesinden ötürü insanların direnme hakkının olduğunu ifade etmiş ve dahası vatandaşın görevinin haksızlıklara karşı koymak olduğunu belirtmiştir.

Thoreau, "Sivil İtaatsizlik" anlayışını 4 temel ilkeye dayandırmıştır. Bunlar;

1- İnsanlar için, ülkelerinin yasalarından daha yüce bir yasa vardır. Bu da vicdanın yasasıdır.

2- Bu yüce yasayla ülkenin yasası birbiriyle çatışmaya düşerse, kişiler "yüce yasa"ya uymak ve gerekirse, ülke yasalarına bile bile karşı gelmekle mükelleftirler.

3- Kişi, ülkesinin yasasına bilerek karşı geliyorsa, eyleminin sonuçlarını (hapis cezası vb.) göze almalıdır.

4-Hapishaneye girmek, sanıldığı kadar olumsuz bir edim değildir. Çünkü bu durum iyi niyetli kişilerin dikkatini kötü yasaya çekmeye yarayacak, bu yasanın kaldırılması sonucuna katkıda bulunacaktır. Ya da yeterince kişi hapishaneye kapatılırsa, edimleri devlet mekanizmasını işlemez hale getirecek ve kötü yasanın uygulanamaz duruma gelmesi sağlanacaktır. (Altunel: 2011)

Dünyada sivil itaatsizliğin duyulmasında ve yaygınlaşmasında önemli rol oynayanlardan birisi de, Hindistan'ı İngiliz egemenliğinden kurtarmak için başlayan hareketin yönlendiricisi konumuna gelen Gandhi olmuştur. Thoreu'nun Sivil İtaatsizlik makalesiyle Oxford Üniversitesi'ndeyken tanışan Gandhi, otuz yıl boyunca ülkesinin her yanında sivil itaatsizlik prensiplerine dayalı savaşımını sürdürmüştür. (Belge: 2001) Dolayısıyla sivil itaatsizliğin bireysel bir uygulama boyutunu aşarak sosyal bir hareket haline gelmesi Gandhi'nin başarısı olarak görülebilir. Gandhi'nin bu anlayışı, önce Güney Afrika'da daha sonra da Hindistan'da geniş kitleler tarafından kabul görmüş ve uygulanmıştır. Dolayısıyla Thoreau'nun bireysel sivil itaatsizlik uygulamasının ardından, kavram, Gandhi tarafından, toplumsal uygulama boyutu- na çekilmiştir. (Akbal: 2011) Özgürlüklerin korunma altına alınması ve ada- letin sağlanması konusunda etkin yöntemlere başvuran sivil itaatsizlik, iyi niyet, uzlaşma ve şiddetsizlik temelinde şekillenen farklı bir politik felsefi akım olarak görülebilir. İşte Thoreau'nun ortaya attığı "sivil itaatsizlik" dü- şüncesinin yeniden fark edilmesini sağlayan Gandhi, kötülüğe karşı aktif, ama şiddet unsuru içermeyen pasif bir direniş sergileyerek sivil itaatsizlik eylemlerini etkin bir şekilde kullanmıştır. (Altunel: 2011)

II. SİVİL İTAATSİZLİĞİN FELSEFİ TEMELLERİ

Sivil itaatsizliğin dayandığı felsefi temellere gelince;

- 1-Devlet tarafından ortaya konulan yasalar ve bunların toplumsal uygulamaları, kötü olabilir.
- 2-Toplum içerisinde yaşayan her yurttaşın, mevcut yasaların ve uygulamaların ahlâki olarak uygun olup olmadığını değerlendirme hakkı vardır ve dahası bu, onun görevidir.
- 3-Herhangi bir yasanın kötü olduğu tespit edildikten sonra, kişilerin, söz konusu bu yasalara direnmesi ahlâki bir zorunluluktur.
- 4-Geleneksel olarak belirlenmiş olan yasal çözümler etkisizleştiği zaman, her yurttaş, toplumdan önce adaletsizliğe karşı itaatsizlik sergilemelidir. (Macit, 2007, s. 137- 138)

Bu çerçeveden bakıldığında sivil itaatsizliği karakterize eden bir takım genel özelliklerden bahsetmek mümkündür. Bunlar;

- 1-Sivil itaatsizlik eylemi sonucunda gerçekleştirilen ihlalin, bilinçli bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekir. Demokratik bir devlette, yurttaşlar, mevcut kanunlara itaat etmekle yükümlü olmalarına rağmen, zaman zaman ortaya çıkması muhtemel adaletsiz bir hukuki kurala riayet etmemek, vicdani ve kamusal bir ihtiyaç olarak belirlediği için, söz konusu kanuna karşı çıkılarak sivil itaatsizlik eylemi gerçekleşir. Ancak önemli olan bu itaatsizliğin bilinçli olması, yani kuralın bilerek ve isteyerek ihlal edilmesi gerekir. Aksi takdirde böyle bir eylem sivil itaatsizlik eylemi olarak kabul edilemez.
- 2-Sivil itaatsizlik kriminal bir eylem olmadığı için, söz konusu itaatsizlik, sebepsiz, keyfi ve bencil bir yapıda olmamalı, ahlâki ve siyasi bir saike dayanmalıdır. Adaletsizliğe, insan hakları ihlallerine, keyfi baskılara, hoşgörüsüzlüğe dikkat çekmek amacıyla gerçekleştirilen itaatsizlik eylemleri, buna örnek verilebilir.
- 3-Sivil itaatsizlik eylemleri, demokratik hukuk devletinin temel ilkelerine ve de meşruiyetine yönelik gerçekleştirilen bir eylem değildir. Dolayısıyla darbe, devrim, direnme vb. radikal eylemler, sivil itaatsizlik eylemi olarak kabul edilemez. Aksine bir sivil itaatsizlik eyleminde, demokratik hukuk devletin temel ilkelerine zımni bir atıf vardır. (Erdoğan, 2001, s. 300- 301)
- 4-Sivil itaatsizlik, adaletsiz olduğu düşünülen bir uygulamaya karşı, mevcut tüm yasal yollar kullanıldıktan sonra başvurulmuş bir yöntemdir.

- 5-Sivil itaatsizlik, kamuya açık, yani aleni bir şekilde gerçekleştirilir. Yani eylemcilerin, kendilerini gizlememeleri esastır.
- 6-Eylem sonucunda ortaya çıkacak olan siyasi ve hukuki sorumluluk, itaatsizlik eylemini gerçekleştirenler tarafından üstlenilmelidir. Eylemciler, itaatsizlik sonucunda ortaya çıkan yükümlülükleri kabul etmelidirler.
- 7-Sivil itaatsizliğin en önemli özelliklerinden birisi de şiddetin reddedilmesidir. Yani söz konusu itaatsizlik eylemi, şiddet içeren bir tarzda hayata geçirilmemelidir.
- 8-Sivil itaatsizlik eylemi, ortak adalet anlayışına ve kamu vicdanına yönelik bir çağrı niteliğinde olmalıdır. Bu, sivil itaatsizliğin, toplumda kamusal bir adalet anlayışının varolduğu esasını temele alan bir mesaj olması anlamına gelir.
- 9-Sivil itaatsizlik eyleminin gerçekleşmesine neden olan haksızlıklara karşı çifte standard uygulanamaz. Yani haksızlığın kime ya da kim tarafından yapıldığının önemi yoktur. Önemli olan haksızlığın kendisidir. (Coşar, 2001, s. 10- 15)

III. SİVİL İTAATSİZLİK VE HUKUK DEVLETİ İLKESİ

Dikkat edileceği gibi, sivil itaatsizlik eyleminden bahsedilirken doğrudan ya da dolaylı bir şekilde hukuk devleti ilkesine başvurulmaktadır. Zira hukuk devletinin olmadığı yerde, sivil itaatsizlik eyleminden bahsetmek çok da mümkün değildir. Jürgen Habermas'ın da ifade ettiği gibi, sivil itaatsizlik, ancak bir bütün olarak işleyen bir hukuk devletinin çatısı altında gerçekleşebilir. (Habermas, 2001, s. 128) Hukuk devleti ilkesi ise, meşruiyetini hukuktan alan ve devlet eylemlerinin evrensel ilkeler ve önceden belirlenmiş hukukî kurallara göre belirlenmesine dayanan devlettir. Hukukun devlet açısından bağlayıcı olmasını gerekli gören hukuk devleti, bu yolla iktidarın keyfi kullanımını engelleme eğilimindedir. Bu niteliği itibarıyla de hukuk devleti, devlet-birey ilişkisinde bireyin anayasal güvence altına alınmasını sağlamaya yönelir. Bu bağlamda hukuk devleti, devletin sınırlandırılması yoluyla bireyler açısından hukukî güvenliğin yerleşmesine katkıda bulunur. Hukuk devleti, bu doğrultuda, devletin tarafsızlığını sağlama yoluyla hukuk önünde eşitlik ilkesine hizmet eder. (Barry, 2003, s. 56- 57) Toplum içerisinde yaşayan her insan, dinî, etnik, kültürel ya da felsefi bakımdan farklı da olsa, hukuk karşısında eşittir. Ayrıca bireylere ait özel mahremiyet alanının hukukî güvence altında olması da hukuk devletinin gereklerinden birisidir. Bu ilke, hukuk devleti ilkesinin yanı sıra insan haklarının da temel argümanlarından biridir.

Birey ve bireysel özgürlüklerin hareket noktası olduğu bu yaklaşım, devletin mümkün merteye sınırlandırılmasına dayanır. Aksi takdirde, birey ve devlet ilişkisi, bireyin aleyhine işleyecektir. Bu da, eşitlik ve özgürlük nazariyesine dönük demokrasi teorisinin temel argümanlarıyla uyuşmayacaktır. Hukuk devleti, iktidarın, toplumu oluşturan bireylerin temel ve doğal haklarına mahsus oluşturulmuş hukukî müeyyidelere bağlı kalmak koşuluyla yönetimini esas alır. Haddizatında hukuk devleti, hukukun üstünlüğü ilkesine dayanır. Hukukun üstünlüğü prensibi ise hukuk - iktidar ilişkisinin, hukuk temelli çözümüne yönelmektir. Hukukun iktidarın üzerinde olması, iktidarın hukuka yönelik yaptırım gücünü zayıflatacak ve hukukun temeli de bireyin temel ve doğal haklarını muhafaza etmek olduğundan, bu tutum, iktidarın birey ve onun doğal hakları çerçevesinde yönetmesi anlayışına tekabül edecektir. Böyle bir düşünce için, devlet, kutsal bir yapı olmadığı gibi, hukuk üstü, hukuktan bağımsız bir kurum da değildir. (Toku, 2003, s. 110) Devletin eylem alanı, hukukun üstünlüğü ilkesiyle sınırlandırılmıştır. Hukukun sınırı ise, bireyin temel ve doğal haklarına yönelik teşekkül eden ilke ya da prensipler çerçevesinde çizilmiştir. Dolayısıyla, devlete yönelik getirilen sınırın, bireyin bu temel ve doğal hakları olduğu aşıkârdır. Bu sınır ise; devletin saydamlığını öngören ve "az devlet, çok hukuk" formülasyonu ile karakterize edilen hukuk devletidir. (Selçuk, 1999, s. 17) İktidar, halk desteğine sahip olsa da hukuka tâbi kılınmadığı ve vatandaşların özgürlüklerini önemsemediği süreçte halkın iktidarı denetleme şansı ortadan kaybolur. (Beetham, 2005, s. 14)

Sivil itaatsizlik, hukuk devleti idealiyle olan bağı dikkate alındığında, meşruiyetini, devletin pozitif hukukuna egemen olan aşkın hukuk ilkelerinden alır. Söz konusu bu ilkelerin temeli ise, doğal hukuktur. (Toku, 2004, s. 63) Zira sivil itaatsizliğin hukuki etik açısından meşruiyet temeli, 18. yüzyıl doğal hukuk geleneğidir. (Ökçesiz, 2001, s.153- 154)

Doğal hukuk ekolüne göre hukuk, insan tabiatına neyin uyup neyin uymadığını göstererek, ilkesel anlamda emredici veya yasaklayıcı bir nitelik arzeden ve eşyanın mahiyetinden ya da adaletin özünden, tecrübeden bağımsız (a priori) bir şekilde çıkarılan normlar bütünüdür. Dolayısıyla hukuk, kurucu kurgulayıcı aklın buyruklarına değil, insanların kalplerine ya da zihinlerine yerleştirilmiş olan doğal prensiplerin araştırılıp keşfedilmesine dayanır. (Toku, c.7, s. 66) Dolayısıyla doğal hukuk, insan doğasına bağlı, değişmez ve bu anlamıyla da insan aklı ile keşfedilebilecek bir niteliği haizdir. Nitekim on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda yaşanan değişimlere paralel, doğal hukuk düşüncesi üzerindeki anlaşmazlıklar da ortadan kalkmıştır. Bu dönemde insan aklının mutlak hâkimiyeti düşüncesi, doğal hukukun kaynağının da akıl olduğu anla-

yışını beraberinde getirmiştir. Bu dönem için insan aklının, doğal hukuku yaratması değil, sadece keşfetmesi gerektiği düşüncesi temel ilkedir.

Doğal hukukun kaynak ve esası, eşyanın tabiatındadır. Dolayısıyla doğal hukuk, insan doğasında ve insanî niteliklerde bulunur. Bu yüzden ortaya çıkan ilke, eşyanın doğasına uygun görüldüğü için doğru ve adil olarak değerlendirilir. Doğal hukukun muhtelif şekilleri arasındaki ortak vasıf, bu hukukun daima objektif bir kaynaktan geldiği düşüncesidir. Yani bireyin dışında mevcut ve ona kendini kabul ettiren bir hukuk şeklinde değerlendirilmesidir. Bu hukukun muhtevası ve değeri, objektif bir kaynaktan doğmakta ve insan aklına hazır bir şekilde sunulmaktadır. (Bonnard, 1936, s. 38-47) Bu anlamıyla doğal hukuk, öğrenilmiş değil, a priori bir hukuk sistemini ifade eder. Doğal hukuk, bütün pozitif hukuk sistemlerine nazaran daha mükemmel ve daha yüksek bir hukuk olduğundan, bütün insanlar için genel geçerdir. Dolayısıyla doğal hukuk, bütün uluslar için geçerli bir hukuk sistemidir. (Arsal, 1948, s. 7)

Doğal hukuka ilişkin tanımlamalar yapılırken onunla pozitif hukuk arasındaki benzerlik ya da farklılıklara da değinilmektedir. Her şeyden önce doğal hukuk ve pozitif hukuk arasındaki ayrım, bu iki hukukun kaynaklarındaki farklılıklardan ileri gelmektedir. İnsanlar tarafından sunî bir şekilde yaratılan pozitif hukuk, doğal hukukun aksine objektif bir şekilde ortaya çıkmamıştır. Nitekim pozitif hukuk, değerini, adalet kavramıyla arasındaki ilişkiden değil, sadece adaleti tesis etme yolunda kurallar koyan ve bunu zorlama yoluyla dayatmaya çalışan makamlarca yaratılmasından alır. Dolayısıyla pozitif hukuk ilkelerinin değeri, muhtevasına değil, onları yaratan beşerî faktöre bağlıdır. Pozitif hukuk, devlet tarafından formüle edilen ve yaptırım gücü devlete dayanan hukuktur. Zira pozitif hukuk, insan eseridir. Doğal hukukun objektif akıldan kaynaklanması, onun mantık ilkeleri gibi açık seçik olmasını da beraberinde getirir. Buna karşın sivil otoritenin kanun yapma gücüne dayanan pozitif hukuk açısından böyle bir açıklık söz konusu değildir. Bizatihi uygulanmasını sağlayacak bir güçten kaynaklanmadığı için uygulanabilirliğini zorlama ya da yükümlü kılma yoluyla sağlamaya çalışır. Yani pozitif hukuk, temel itibarıyla zorlamaya dayalı bir hukukî yapılanmadır. (Bonnard, 1936, 38-56) İşte sivil itaatsizlik eylemi, böyle bir zorlama durumu sonucunda ortaya çıkan adaletsiz kanunlara karşı sergilenen bir itaatsizlik durumudur. Bundan dolayıdır ki, pozitif hukuktan kaynaklanan adaletsiz bir yasaya karşı direnen bir itaatsizlik eylemi, pozitif hukuku, adalet ilkesine göre şekillendirme çabasında olan doğal hukuk ekolünden doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkilenmiştir. Dolayısıyla sivil itaatsizlik, pozitif hukuk yasalarının mutlak itaatini reddeden bir tavra sahip olduğu için, demokratik hukuk devletinin varlığını şart koşar.

Günümüz hukuk ve siyaset felsefesinin önemli simalarından biri olan Ronald Dworkin'in sivil itaatsizliğe bakışı da bu çerçevededir. Dworkin'e göre, iki tür hukuk devleti anlayışı vardır. Onun gözündeki birinci hukuk devleti anlayışı, gerçek anlamda hukuk devletinden farklı olan ve bu anlamda literatürde kanun devleti olarak adlandırılan devlet modelidir. Bu anlayış açısından hukuk devleti, yönetimin mevcut kanunlara bağlı bir şekilde sürdürülmesi gerektiğini savunur. Buna göre, kanunların içeriğinin önemi yoktur. Dworkin'in gözündeki ikinci hukuk devleti modeli ise, hak ilkesini merkeze alır. Bu anlamda hukuk devleti, bireysel haklara dayalı olan bir hukuk ile yönetilmeyi gerektirir. (Gülriç, 2004) Dworkin; *"Hepimiz, mahkeme ne derse hukuk odur sözünü çok iyi biliyoruz. Ama bu iki farklı anlama gelebilir: Birincisi, mahkemelerin hukukun ne olduğunu belirleme konusunda daima haklı oldukları, kararlarının içtihat niteliği taşıdığı, yani mahkeme anayasayı belli bir biçimde yorumladığıysa bunun gelecekte de zorunlu olarak geçerli yorum olacağı anlamına gelebilir. Ya da basitçe, mahkeme kararlarını en azından pratik nedenlerle tanımamıza rağmen, mahkemelerin tek tek olaylarla ilgili yanılacakları yolundaki düşüncelerimizi saklı tutmamız gerektiği anlamına gelebilir. Birinci yaklaşım hukukî pozitivizmin yaklaşımıdır. Buna göre yanlıştır ve sonuç olarak da hukuk devleti anlayışını derinden zedeleyecek bir yaklaşımdır."* (Dworkin, 2001, s. 159) diyerek mevcut bir yasanın mutlaka doğru kabul edilemeyeceğini ifade ederek sivil itaatsizlik eyleminin haklılığına vurgu yapmaya çalışır.

Sivil itaatsizlik eylemini, bu ilke ışığında açıklamaya çalışan John Rawls'a göre de bu sorun, adil bir demokratik devletin anayasayı meşru olarak kabul eden yurttaşları için beliren bir eylemdir. Bu çerçevede Rawls, sivil itaatsizliği, yasa ya da hükümet politikalarının değiştirilmesi hedefinde olan, kamuya açık bir şekilde gerçekleştirilen, şiddet içermeyen ve yasal olmayan politik bir eylem olarak tanımlar. Bu tür eylemler, toplum içerisinde yaşayan bireylerin, en azından çoğunluğunun adalet duygusuna hitap eder. Zira Rawls'a göre, sivil itaatsizlik, bireysel ahlâk ve dini doktrinlerden kaynaklanmadığı gibi, bireysel çıkarların sonucu da değildir. Aksine politik düzenin kaynağında yer alan ortak adalet duygusundan kaynaklanır. Aynı zamanda sivil itaatsizlik, Rawls açısından, mevcut yasalara sadakati öngören bir tavra sahip olduğu için barışçıl bir eylem tarzıdır. (Rawls, 2001, s. 55- 59) Hannah Arendt'e göre de sivil itaatsizlik, devrimden farklıdır ve bu anlamda otoritenin genel çerçevesini ve hukuki düzenin genel meşruiyetine itirazı olmayan eylemdir. Bu anlamda Arendt'e göre, sivil itaatsizlik eylemini gerçekleştiren bir kişi ile kriminal suç işleyen kişi arasında önemli bir fark vardır. Kriminal suç işleyen bir kişi için önemli olan kendi çıkarıdır. Bundan dolayı başkalarının rızasını almak, onun için önemli değildir.

Sivil itaatsizlik eylemcisi için ise, itaatsizlik eyleminde birleşen grubun idealine uygun davranmak önemlidir. (Arendt, 2001, s. 96-97)

SONUÇ

Sivil itaatsizlik, haksız kararlara ya da kanunlara uymayı reddeden ve şiddet içermeyen bir eylem biçimi olarak, otoriteye karşı pasif bir direnişi dile getirmiş olur. Liberalizmin, "en iyi yönetim, en az yönetendir" düsturuna karşı, "En iyi yönetim, hiç yönetmeyendir" düsturunu dile getiren Liberal anarşizmin sivil itaatsizlik teorisi, otoriteye barışçı yöntemlerle başkaldırı çağrısıdır. Devlet, kanunlar vasıtasıyla vatandaşlara vergi vermek, askere gitmek, eğitime devam etmek vb. şeyleri yapmasını emrederek, söz konusu bu emirlere uymayanlara, para ve hapis cezası verir. İşte itaatsizlik, bu kanunların haksızlığını gösterme adına bir pasif direniş durumu sergileyerek kanuna itaat etmemeyi salık verir.

Sivil itaatsizlik eylemlerinin bu yönü, Gandhi'nin siyasal felsefesinde açıkça görülmektedir. Zira Hindistan, İngiliz sömürge yönetiminden bu eylemler vasıtasıyla bağımsızlığını elde etmiştir. İngiliz yönetiminin haksız kanunları "itaatsizlik" eylemleri vasıtasıyla teşhir edilmiştir. Şiddet kullanmadan, şiddet araçlarına başvurmadan yönetime karşı direnç geliştirilmiştir.

Sivil itaatsizlik eylemleri, etkili ve sonuç alıcı eylemlerdir. Çünkü devlet otoritesi rızaya dayandığı için, geniş kitlelerin aynı anda bir kural veya kanuna itaat etmemesi, devletin meşruiyeti sarsar. Şiddete başvurmayan bir protesto biçimi, meşru şiddet kullanma tekeline sahip devleti açığa düşürür. Çünkü devlet bu kitlesel itaatsizliği ancak sahip olduğu şiddet kullanma tekelini uygulayarak önlemeye çalışır. Ancak haksız bir kanunun uygulanmasını sağlama adına barışçı vatandaşlara şiddet uygulamak, devletin meşruiyetini daha da tartışılır hale getirir. (Türköne: 2010)

Sonuç olarak sivil itaatsizlik, içerdiği üstün değerler adına kamuya açık bir şekilde ve yasaya aykırı olarak gerçekleştirilen, ama bu arada üçüncü şahısların haklarını çiğnemekten kaçınan bir eylem olarak demokratik hukuk devletinde yaşayan bireylerin, adaletsizliğe karşı şiddet içermeyen bir reddiyesi olduğu açıktır. Gerçek bir demokratik hukuk devletinin temel parametreleri düşünüldüğünde, sivil itaatsizlik eyleminin, demokratik hukuk devleti açısından etkili ve değerli bir yeri olduğu açıktır.

KAYNAKÇA

Beetham, D., Boyle K., (2005), Demokrasinin Temelleri, (Çev: Aslıhan Zeynep Kopuzlu), Ankara: Adres Yayınları

Uygur G., *Adalet ve Hukuk Devleti*, <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-2004-53-03/AUHF-2004-53-03-Uygur.pdf> adresinden erişildi.

- Arendt, H, (2001) "Sivil İtaatsizlik", (H. Arent, R. Dworkin, J. Habermas, J. Galtung, M. L. King, J. Rawls, H. Saner, H. D. Thoreau) Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik, (Çev: Yakup Coşar), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Ökçesiz H, (2001), Sivil İtaatsizlik, İstanbul: Eko Kitaplığı
- Rawls J., (2001) "Sivil İtaatsizliğin Tanımı ve Haklılığı", (H. Arent, R. Dworkin, J. Habermas, J. Galtung, M. L. King, J. Rawls, H. Saner, H. D. Thoreau), Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik, (Çev: Yakup Coşar), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Habermas, J., (2001), "Sivil İtaatsizlik: Demokratik Hukuk Devletinin Denektaşı. Almanya'da Otoriter Legalizm Karşıtlığı", (H. Arent, R. Dworkin, J. Habermas, J. Galtung, M. L. King, J. Rawls, H. Saner, H. D. Thoreau) Kamu Vicdanına Çağrı sivil İtaatsizlik, (Çev: Yakup Coşar), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Macit, M. H., (2007), Şiddet İçermeyen Bir Eylem: John Rawls'da Sivil İtaatsizlik, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi 16, 134- 146
- Erdoğan, M., (2001), Anayasal Demokrasi, Ankara: Siyasal Kitabevi
- Toku, N., (2004), Hukuk Felsefesi Açısından Sivil İtaatsizlik ve İslam, Felsefe Yazıları, İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları
- Toku, N., (2003), John Locke ve Siyaset Felsefesi, Ankara: Liberte Yayınları
- Toku, N., Liberalizmin Meşruiyet Zemini, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi 7
- Barry, N. P., (2003), Modern Siyaset Teorisi, (Çev: Mustafa Erdoğan, Yusuf Şahin), Ankara: Liberte Yayınları
- Bonnard, R., (1936), Tabii Hukuk ve Pozitif Hukuk, (Çev. Mehmet Ali Aybar), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 2
- Dworkin, R., (2001), Sivil İtaatsizliğin Etiği ve Pragmatikliği, (H. Arent, R. Dworkin, J. Habermas, J. Galtung, M. L. King, J. Rawls, H. Saner, H. D. Thoreau), Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik, (Çev: Yakup Coşar), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Arsal, S. M., (1948), Umumi Hukuk Tarihi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları
- Selçuk, S., (1999), "Zorba/Çıplak Devletten Hukuk Devletine", Zorba Devletten Hukukun Üstünlüğüne; Ankara: Yeni Türkiye Yayınları
- Coşar, Y., (2001), "Önsöz: Sivil İtaatsizlik", (H. Arent, R. Dworkin, J. Habermas, J. Galtung, M. L. King, J. Rawls, H. Saner, H. D. Thoreau), Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik, (Çev: Yakup Coşar), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Türköne, Mümtaz'er, (2010) "Sivil İtaatsizlik", <http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=1030050>
- Belge, Burçin, (2001) "Sivil İtaatsizliğin Kısa Tarihi", <http://bianet.org/bianet/siyaset/4243-sivil-itaatsizligin-kisa-tarihi>
- Altunel, Mesude, (2011), "Sivil İtaatsizlik ve Mohandas K. Gandhi", http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2011-93-700.pdf
- Özdemir Akbal, (2011) Sivil İtaatsizlik, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1058:sivil-taatsizlik-&catid=113:analizler-sosyo-kultur&Itemid=151